

УДК 070.13/.14 (477)

УКРАЇНА ПОЗБУЛАСЯ ТОТАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕСИ З БОКУ ДЕРЖАВИ

Олег НАЛИВАЙКОГолова Держкомтелерадіо
України

© Наливайко О., 2019

Стаття присвячена підсумкам проведеного в Україні реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації. Цей процес, як відомо, почався три роки тому у відповідності із Законом України. Поява такого закону спонукана міжнародними зобов'язаннями держави перед Парламентською Асамблеєю Ради Європи.

Проаналізовано статистичні дані в розрізі областей, а також за однією із типологічних ознак періодичних видань — державні і комунальні. Наголошено: якщо із 662 комунальних газет реформовано 507 (80 відсотків тих, що виходили в світ), то із 98 державних газет та журналів із-під опіки держави вийшло лише 27 (це складає лише 33 відсотки).

Серед слабких місць, які не давали можливості ефективно й сповна провести архіважливу реформу, автор називає такі: низка «білих плям» у цілісному законодавчому механізмі реалізації декларованих на урядовому рівні намірів; свідоме гальмування цього процесу з боку низки засновників друкованих засобів масової інформації; не готовність самих редакцій брати в свої руки ініціативу й відповідальність працювати в нових умовах, надія їх на фінансову підтримку з центрального чи місцевого бюджету.

У статті наголошується, що завершення процесу роздержавлення ЗМІ у передбачені Законом терміни означає, що з 1 січня цього року припинилося фінансування з боку органів влади та органів місцевого самоврядування тим редакціям, які з тієї чи іншої причини не вклалися в терміни. Втім, Закон надає можливість отримання редакціями місцевих ЗМІ фінансової допомоги за певних умов: збереження назви, мови і тематичної спрямованості видання.

Наголошується на важливості підвищення кваліфікації журналістів редакцій, що реформуються, та особливій місії, яка покладається в цій справі на реформований Український інститут підвищення кваліфікації працівників телебачення, радіомовлення і преси.

Ключові слова: Держкомтелерадіо України, реформи ЗМІ, засновники преси, роздержавлення преси, державна і комунальна преса, редакційна політика, державна підтримка преси.

UKRAINE GOT RID OF TOTAL STATE CONTROL ON PRESS ACTIVITY

Oleh Nalyvaiko

Head of the State Committee for
Television and Radio-Broadcasting of Ukraine

The article of the Head of the State Committee for Television and Radio Broadcasting of Ukraine Oleh Nalyvaiko is devoted to the reform results of state and public print media in Ukraine. This process, as is known, began three years ago in accordance with the Law of Ukraine. The appearance of such a law is due to the state's international obligations towards Parliamentary Assembly of the Council of Europe.

The statistical data are analyzed in terms of regions, as well as by one of periodicals typological feature — state and public. It is emphasized that if out of 662 public newspapers, 507 are reformed (80 per cent of those that were published), than out of 98 state newspapers and magazines, 27 are no longer under state's regulatory protection (this is only 33 per cent).

Among the weaknesses that did not allow to effectively and fully implement extremely important reform, the author names the following: a number of «white spots» in the holistic legislative mechanism for the implementation of declared intentions at the governmental level; deliberate inhibition of this process by a number of print media founders; not the willingness of the editors themselves to take the initiative and responsibility to work in new conditions, their hope for financial support from the central or local budget.

The article states that the completion of mass media denationalization process in the legal time-limits means that from January 1 of this year financing from the authorities and local self-government bodies was stopped to those editors who for any reason have missed the deadlines. However, the Law provides opportunity for local media to obtain financial assistance under certain conditions: preservation of publication name, language and thematic focus.

It is emphasized on the importance of journalists' qualifications improving and the special mission assigned in this case to the reformed Ukrainian Institute of Advanced Training for TV & Radio Broadcast and the Press experts

Key words: State Committee for Television and Radio-Broadcasting of Ukraine, media reforms, press founders, press denationalization, state and public press, editorial policy, state press support

За останні роки в українській журналістській спільноті сформува-лося чітке розуміння необхідності проведення низки необхідних ре-форм. Дві найголовніші з них були масштабними, бо зачіпали основи життєдіяльності не лише трудових колективів редакцій газет, теле-бачення, радіо, а й численних споживачів їхньої продукції — читачів, слухачів, глядачів.

Перша стосувалася кардинальних змін державних телерадіоком-паній та створення на їх базі суспільного мовника. Друга — таких же змін державних та комунальних друкованих ЗМІ.

Водночас упродовж минулого року Держкомтелерадіо опікувався й низкою інших питань розвою і ствердженням національного інфор-маційного простору та введенням його в загальноєвропейський і за-гальносвітовий контекст.

З-поміж найважливіших варто виділити такі: перехід українсько-го телебачення на мовлення у цифровому форматі; захист національ-ного інформаційного простору шляхом обмеження доступу на укра-їнський ринок іноземної друкованої продукції антиукраїнського змісту; питання європейської та євроатлантичної інтеграції України; забезпечення конституційних прав громадян на свободу слова та ін-формацію; захист професійних прав журналістів.

Доцільно детальніше зупинитися на одному з головних напрям-ків нашої роботи щодо реформування національного інформаційно-го простору, наближення його до європейських стандартів — роздер-жавлення друкованих ЗМІ.

Обумовлена Законом України від 25 грудня 2015 року «Про рефор-мування державних і комунальних друкованих засобів масової ін-формації», ця реформа тривала три роки і фактично завершилася ми-нулого грудня.

Піти на такий крок нас спонукали міжнародні зобов'язання Укра-їни перед Парламентською Асамблеєю Ради Європи, та покликана в першу чергу обмежити вплив держави на ЗМІ.

Якими ж є результати нашої роботи в цьому напрямку?

Можемо з впевненістю констатувати: нині Україна фактично від-мовилася від спадку радянського минулого, коли існував тотальний контроль з боку держави над засобами масової інформації.

Проблемні питання, що виникали у процесі реалізації Закону, роз-глядалися колегією Держкомтелерадіо щопівріччя. Детальний аналіз справ проводився зокрема в розрізі окремих областей, — скажімо, За-порізької, Дніпропетровської, Закарпатської та Київської. Щоразу на таких засіданнях наголошувалося на необхідності активізації співпраці з обласними організаціями Національної спілки журналістів України з метою координації спільних дій.

Як виглядає картина з реформованими виданнями?

До Зведеного переліку об'єктів реформування, що підлягали реформуванню, внесено було 760 державних і комунальних друкованих ЗМІ, з них: 662 — комунальних, 98 — державних. На кінець 2018 року реально виходило 607 комунальних та 81 державне друковане ЗМІ. Зведений перелік був розміщений на офіційному веб-сайті Держкомтелерадіо та оновлювався щомісячно.

Станом на 28 січня 2019 року реформовано 507 друкованих ЗМІ та редакцій, із них комунальних — 480, державних — 27. Це складає відповідно 80 і 33 відсотки від загальної кількості видань, що реально виходили.

Аналізуючи статистичні дані у розрізі областей, не можна не помітити такої промовистої тенденції. Редакції газет та журналів, що тривалий період не мали суттєвих фінансових надходжень у вигляді бюджетних дотацій, реформувались одними з перших, і, навпаки, — ті редакції, які отримували значні кошти з державної казни (за рахунків центрального чи місцевих бюджетів), не реформувались взагалі або відтерміновували здійснення необхідних процедур до останнього.

Цікаво, що зміни в статусі державних ЗМІ відбувалися значно повільніше, ніж у комунальній пресі.

Причини?

У цій категорії газет та журналів принципові питання втілення редакційної політики, втім числі й право вибору способу реформування, здебільше визначали не трудові колективи, а структурні підрозділи органів влади або відповідних державних підприємств. У таких випадках єдиним шляхом збереження таких ЗМІ після виходу центральних органів виконавчої влади зі складу співзасновників стало набуття власників саме з числа державних установ та державні підприємства, а не трудових редакційних колективів.

Лідерами процесу роздержавлення ЗМІ на кінець минулого року є Кіровоградська, Житомирська, Хмельницька, Миколаївська, Полтавська, Тернопільська області. Натомість, Київська, Закарпатська області та місто Київ опинилися в переліку тих, де цей процес невинуватимено гальмувався.

Виокремимо характерні проблеми реформування ЗМІ.

По-перше, ще на старті цієї роботи було виявлено низку «білих плям» у законодавчому механізмі реалізації реформи. Зрозуміло, що давалася ознака відсутності практичного досвіду в учасників цього процесу. Тому логічними були неодноразові спроби щодо вдосконалення законодавчого врегулювання процесу реформування. На жаль, не всі запропоновані законопроекти були підтримані Верховною Радою України.

По-друге, упродовж трьох років процес реформування свідомо гальмувався з боку засновників друкованих засобів масової інформа-

ції та редакцій. Неприйняття або зволікання із прийняттям засновниками відповідних рішень призводило до порушення прав трудових колективів редакцій. Стосується це і низки центральних органів виконавчої влади, які не вжили відповідних заходів, спрямованих на реформування тих друкованих ЗМІ, засновниками яких вони є.

По-третє, спостерігалася інертність, невпевненість, а то й байдужість багатьох редакційних колективів, які сподівались, очевидно, на пролонгацію термінів роздержавлення або розраховували на фінансову підтримку з боку місцевої влади.

Які ж перешкоди були виявлені в цьому непростому і тривалому в часі процесі?

Тут проглядаються дві групи складнощів — організаційного та правового характеру.

Виділю найхарактерніші з організаційного блоку:

- проблеми з укладенням угоди між засновником і правонаступником, необхідної для державної перереєстрації видання в органах юстиції;
- труднощі з наданням редакції реформованого ЗМІ пріоритетного права на висвітлення діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- порушення гарантованого права на пільгову оренду приміщення; Гірше зі складнощами, які лежать у площині правового поля.

Відсутність дієвого механізму впливу на засновника (співзасновників), які порушують вимоги Закону, а також чіткої визначеності підсудності спорів із питань реформування, породило низку конфліктних ситуацій та неузгодження дій між редакціями і засновниками. Часто редакції, що здійснювали кілька видів діяльності, не могли провести виділ майна з комунального підприємства.

Бракувало конкретних, зрозумілих обом сторонам, рішень військово-цивільних адміністрацій про реформування тих друкованих ЗМІ, засновниками яких до 2014 року виступали відповідні місцеві органи самоврядування. У низці випадків на заваді стояла така законодавча норма як заборона перетворення установи як організаційно-правової форми юридичної особи. Все це породило трудові та майнові спори між редакціями та їхніми засновниками. Нерідко такі спори розглядалися, та й тепер розглядаються, в судах — як адміністративних, так і господарських.

Завершення процесу роздержавлення ЗМІ у передбачені Законом терміни означає, що з 1 січня цього року припинилося фінансування з боку органів влади та органів місцевого самоврядування тим редакціям, які з тієї чи іншої причини не вклалися в терміни. Звісно, що це болісно вдарило по низці редакцій місцевих і центральних періодичних видань.

Як відомо, у цій ситуації Закон надає можливість отримання редакціями місцевих ЗМІ фінансової допомоги після реформування за умови їх функціонування, збереження назви, цільового призначення, мови видання і тематичної спрямованості.

Втім, із прикрістю доводиться констатувати, що Законом України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» видатки на державну підтримку реформованим друкованим засобам масової інформації місцевої сфери розповсюдження не було передбачено.

Сподіваємося, що ситуація виправиться нинішнього року.

У Плані пріоритетних дій Уряду на 2019 рік передбачено подання Кабінету Міністрів України на затвердження Порядку надання адресної фінансової підтримки реформованим друкованим засобам масової інформації місцевої сфери розповсюдження. У зв'язку з цим, Держкомтелерадіо надав пропозиції Мінфіну в частині передбачення в Державному бюджеті України на 2019 рік видатків на це у розмірі 37 млн. грн. Крім того, з огляду на необхідність завершення реформування та з метою збереження періодичних друкованих видань як важливого джерела інформації для громадян України, досягнуто домовленості з Міністерством юстиції України щодо сприяння перереєстрації тих видань, редакції яких подали необхідні документи до територіальних управлінь юстиції до 31.12.2018.

Можемо констатувати, що незважаючи навсі труднощі, які супроводжували процес реформування, переважна більшість комунальних друкованих видань реалізували своє право на незалежну редакційну політику. Очевидно, що кількість реформованих видань була б ще більшою, якби запропоновані законодавчі ініціативи були б вчасно ухвалені нашими законодавцями.

Актуальним є питання підвищення кваліфікації журналістів редакцій, що реформуються. Для цього сповна використовуємо можливості Українського інституту підвищення кваліфікації працівників телебачення, радіомовлення і преси. Упродовж двох останніх років робота цього закладу поживилася. Проведено низку навчальних семінарів для редакторів комунальних видань з актуальних питань реформування.

Важливою була співпраця Держкомтелерадіо, Національної спілки журналістів України, інших журналістських організацій у рамках проекту «Підтримка сталого реформування державних та комунальних ЗМІ», який реалізовувався за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні. Продуктивною також була співпраця в рамках проекту «Свобода медіа в Україні» за сприяння Ради Європи та Європейського Союзу.

Досвід, який було отримано та чітке бачення перспектив, сприятиме повноцінній роботі редакцій у нових ринкових реаліях.

Цифрова революція відкриває нові можливості для друкованих засобів масової інформації. Реформована преса повинна використовувати онлайн інструменти у своїй роботі, бути активно присутньою у соціальних мережах, а держава, зі свого боку, підтримує реформовані видання на цьому етапі їх розвитку.